

ТЕМПОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ СИЛИ ЗАКОНУ

У статті розглядаються особливості юридичної сили закону протягом часу його існування. Пропонується розрізняти юридичну силу чинного, але не діючого закону; діючого закону; закону, який діє поза межами його чинності; залишкову силу закону, який втратив чинність.

Ключові слова: закон, юридична сила, чинність, дія закону.

Дослідження закону в часовому континуумі та виокремлення його основних темпоральних характеристик (чинності та дії закону, способу дії закону в часі) потребують переосмислення правової категорії «юридична сила». Зокрема, важливим є аналіз юридичної сили закону як його правової властивості, яка не є сталою в часі та, відповідно, має власні темпоральні особливості.

Юридична сила в науці розглядається як основна властивість правових актів діяти та породжувати правові наслідки (виникнення, зміну, припинення правовідносин), яка має два аспекти: співвідношення правових актів між собою та обов'язковість до виконання [1, с. 446]. Утім, зазначені аспекти зазвичай аналізуються статично, а змінність юридичної сили закону протягом часу існування нормативно-правового акта фактично не вивчається.

У науці й на практиці має місце також полісемічне застосування поняття «юридична сила» закону.

По-перше, юридична сила закону традиційно прирівнюється до його загальнообов'язковості й фактично ототожнюється з чинністю. Як наслідок, на практиці маємо синонімічне використання формулювань «закон вступив/втратив силу» та «закон набрав/втратив чинність» [2].

По-друге, поняття «юридична сила» без значних застережень стає основою для розкриття і поняття «чинність», і поняття «дія» закону. При цьому такий підхід має місце навіть у роботах авторів, які обстоюють позицію розмежування чинності та дії закону [3, с. 968; 4, с. 188].

По-третє, і в науці, і на практиці має місце значний «зсув» використання поняття «юридична сила» в бік позначення співвідношення актів між собою.

При цьому спроби поєднання зазначених аспектів у сучасній науці є досить різними. Так, Ю. Пономаренко вважає, що юридична сила закону «визначається його місцем в ієрархії

правових актів», і саме на цьому підґрунті буде своє визначення чинності закону [5, с. 58–59].

Розуміння юридичної сили як співвідношення правових актів між собою простежується й у словниковому визначенні поняття «чинність», яке наводять М. Теплюк та О. Ющик. Хоч автори й вказують на цей зв'язок досить обережно, розкриваючи поняття юридичної сили не лише через можливість підпорядковувати акти нижчої сили, а й як нормативну обов'язковість у системі законодавства [3, с. 968]. Юридична сила, нормативність та загальнообов'язковість лежать в основі розуміння чинності й Т. Тарахонич [6, с. 177].

Однак, у чому саме полягає ця нормативна обов'язковість¹, нормативність і загальнообов'язковість чинного закону і чим вони відрізняються від таких ознак дії закону, як обов'язковість, формальна можливість його виконання, залишається незрозумілим. Така сама ситуація й з особливостями юридичної сили закону, обсяг якої різниться протягом часу його існування, зокрема, коли чинність закону не збігається з його дією.

Утім, убачається, що і чинність, і дія наділяють закон певною силою, яка лише за умови їх поєднання надає закону обов'язковості виконання та забезпечує можливість його реалізації. Таким чином, лише тоді, коли закон є і чинним, і діючим, він має юридичну силу в загальному її розумінні. В інших же випадках юридична сила закону має певні особливості.

Цілком природно, що нормативно-правовий акт набуває юридичної (правової) сили саме з моменту «народження», тобто з моменту набрання чинності. Без цього його б не можна було навіть назвати правовим.

Однак якщо закон вводиться в дію пізніше від моменту набрання ним чинності, то його загальнообов'язковість має певні межі. Такий

¹ М. Теплюк також використовує поняття «юридична обов'язковість» [7].

закон на правовідносини, які він врегулює, фактично не впливає.

До введення в дію чинний закон є загальнообов'язковим для визнання і обов'язковим до виконання визначеним колом органів державної влади в частині здійснення заходів, що передують уведенню закону в дію, та для прийняття підзаконних актів, які мають бути введені в дію для реалізації цього закону.

Тобто такий закон набуває «початкової» юридичної сили. Цієї сили достатньо для того, щоб бути підставою для вчинення органами державної влади певних дій, зокрема видання на його основі підзаконних актів, а також для того, щоб бути власне правовим актом (до якого, зокрема, можуть вноситися зміни). Проте лише вступ закону в дію «доповнює» юридичну силу загальнообов'язковістю до виконання та застосування всіма учасниками відповідних правовідносин, судами, іншими органами державної влади. Коли ж закон вступає в дію одночасно з набранням ним чинності, такий закон набуває повної юридичної сили відразу.

У випадку, коли закон, інший нормативно-правовий акт є чинним, але його дію зупинено (тимчасово припинено), він продовжує існувати як правовий акт (до нього, наприклад, можна вносити зміни або визнати його таким, що втратив чинність), але відповідні суспільні відносини він не регулює і не є загальнообов'язковим до виконання. Отже, в контексті нашого дослідження знов-таки маємо обмежену силу чинного, але не діючого закону (хоча сама практика зупинення дії закону є дискусійною).

З огляду на незворотність часу, в якому ми існуємо, у разі ретроактивної дії закон не діє у зворотному напрямі, а застосовується лише до правовідносин, які мали місце до набрання ним чинності, а якщо бути точнішим – до введення його в дію. Саме з моменту введення закону в дію, а не з моменту набрання ним чинності (у разі розмежування їх у часі) починається його ретроактивна дія. Тому на часові рамки юридичної сили такого закону ретроактивність не впливає, але вона має особливість бути також підставою для видання підзаконних актів, необхідних для реалізації зворотної дії закону.

Що відбувається, коли закон визнається парламентом таким, що втратив чинність? Закон, визнаний таким, що втратив чинність, фактично припиняє своє існування як правовий акт, про що свідчить, зокрема, те, що до нього не можна внести зміни. Однак такий закон залишається джерелом права для правовідносин, щодо яких він має ультраактивну

(переживаючу) дію. Власне сам термін «переживаюча» означає, що закон застосовується після припинення свого існування як правового акта. Закон, який втратив чинність, не може бути й підставою для видання підзаконних актів, за винятком тих, прийняття яких пов'язано з його переживаючою дією.

Отже, з утратою чинності закон фактично втрачає ознаки (частку юридичної сили), які він набув із набранням чинності. Водночас такий закон перестає врегулювати й нові правовідносини, а лише продовжує застосовуватися до правовідносин, які почалися до втрати ним чинності й продовжують існувати після. Тобто після втрати чинності закон втрачає ознаки чинності й частково ознаки дії і залишається в силі виключно для правовідносин, на які поширюється його переживаюча дія.

Слід також відзначити, що навіть після втрати чинності та припинення переживаючої дії закону (якщо така мала місце) закон зберігає певну силу – назовемо її «залишковою». Завдяки цій силі закон, який втратив чинність та припинив дію, залишається нормативним джерелом для суду при винесенні ним рішень щодо правовідносин, які діяли на момент дії такого закону, а також продовжує бути частиною відповідної (вже нечинної та недіючої) системи нормативно-правових актів.

Ураховуючи викладене, юридичну силу слід розглядати як основну властивість закону, яка є інтегральною правовою категорією, що має «горизонтальну» та «вертикальну» складові.

«Вертикальна» складова юридичної сили полягає у визначенні місця закону, нормативно-правового акта в системі правових актів. Закон як нормативно-правовий акт посідає певне місце в ієрархії правових актів з моменту набрання ним чинності й, по суті, після втрати законом чинності та припинення його дії залишається в системі законодавства як такий, що втратив чинність (припинив дію).

«Горизонтальна» складова юридичної сили змінюється в часі залежно від темпоральних характеристик закону (чинності, дії, способів дії в часі) та характеризує як існування закону як правового акта, так і його здатність впливати на дії певних суб'єктів та на правовідносини, які він регулює.

Убачається, що дослідження юридичної сили закону в контексті її зміни в часі дає змогу більш чітко виокремити та проаналізувати темпоральні характеристики закону, а тому потребує подальшого дослідження.

Список літератури

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. – Т. 6 : Т–Я. – К. : Укр. енцикл., 2004. – 736 с. : іл.
2. Рішення Конституційного Суду України від 24 грудня 1997 року № 8-зп (справа щодо призначення заступників голів місцевих державних адміністрацій) [Електронний ресурс] // Вісник Конституційного Суду України. – 1998. – № 1 ; Ухвала Конституційного Суду України від 4 грудня 1997 року № 62-з. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=vz62u710-97>. – Назва з екрана.
3. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Юридична думка, 2007. – 1020 с.
4. Теплоук М. О. Дія права і закону в сучасному аспекті праворозуміння / М. О. Теплоук // Право України. – 2010. – № 4. – С. 182–190.
5. Пономаренко Ю. А. Чинність і дія кримінального закону в часі : монографія / Ю. А. Пономаренко. – К. : Атіка, 2005. – 288 с.
6. Дія права: інтегративний аспект : монографія / відп. ред. Н. М. Оніщенко. – К. : Юридична думка, 2010. – 360 с.
7. Теплоук М. О. Уведення закону України в дію: проблема правового регулювання [Електронний ресурс] / М. О. Теплоук // Віче. – 2009. – № 4 (лютий). – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1322>. – Назва з екрана.

A. Shulima

LEGAL FORCE OF LAW TEMPORAL ASPECTS

The article deals with the peculiarities of the legal force of law during the time of its existence. It is proposed to distinguish between legal force of valid law, which isn't in effect; law, which is in effect; law, which operates out of its scope of validity; residual legal force of repealed law.

Keywords: law, legal force of law, validity (force) of law, effect (action) of the law.

Матеріал надійшов 13.04.2015

УДК 340.132.6

Зверев Є. О.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СТОСОВНО ТЕОРІЙ ЮРИДИЧНОГО ТЛУМАЧЕННЯ

Статтю присвячено огляду питання про сутність основних теорій юридичного тлумачення: текстуалізму, оригіналізму та телеологічної теорії. Автор аналізує їхні переваги і недоліки, надає рекомендації щодо оптимального їх поєднання для використання на практиці.

Ключові слова: юридичне тлумачення, текстуалізм, оригіналізм, телеологічна теорія.

Питання тлумачення постало перед людством, очевидно, ще в момент, коли первісна людина почала спілкуватися з собі подібними і з'ясувала, що світосприйняття інших людей часто відрізняється від її особистого розуміння

процесів та явищ, які її оточують. З розвитком цивілізації і виникненням комплексних руко-творних явищ (до них можна віднести й право) важливість тлумачення тільки зростала. Однак неоднакове сприйняття навколишньої дійсності